

МОТИВИ БЕЗДІТНОСТІ ЖІНКИ ТА ДІТОНАРОДЖЕННЯ У СТРУКТУРІ БІБЛІЙНОГО КАНОНУ: АСПЕКТИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

У статті досліджується роль мотивів бездітності та дітонородження у структурі біблійного канону. У першій частині статті аналізується схематичність у зображенні вказаних мотивів, яка окреслюється загальною формулою "... І завагітніла ... і сина породила ... і назвала ім'я йому...". У другій частині статті розглядаються особливості біблійного психологізму та їхнє значення для осмислення світу біблійних персонажів загалом і ролі жінки у Біблії зокрема.

This research focuses on the role of barrenness and child-bearing motifs in the structure of the biblical canon. First, the analysis proves that these motifs constitute variations of type-scene which is marked by a key-formula "And ... conceived, and bare a son, and she called his name..." Afterwards, the exploration of biblical narratives shows the singularity of the characters of women in the Bible and distinctive features of barrenness and child-bearing scenes.

У ХХ ст. антропологія і психоаналіз продемонстрували, що такі мотиви, як труднощі з народженням, довге очікування немовляти, пророцтва, які супроводжують народження, смертельна загроза немовляті – ланки універсальної схеми оповіді про народження Героя, спільної для міфів єгиптян, індусів, персів, греків, євреїв [див.: 2; 3; 6]. Відомо, що така класифікація, крім усього іншого, претендувала на вичерпну інтерпретацію Біблії.

Повторюваність мотиву бездітності та дітонородження у Біблії, безперечно, спонукає до інтерпретацій. У пропонованій статті ми обмежимося лише двома аспектами цієї теми. Спочатку розглянемо те, яку роль відігравали історії про безпліддя та дітонородження у структурі біблійного канону, а потім намагатимемося дослідити значення і особливості біблійного психологізму в історіях про народження дітей.

"... І завагітніла ... і сина породила ... і назвала ім'я йому..."

У біблійних оповідях про довгоочікуване народження дітей можна виокремити такі сталі елементи:

1. Проблеми з народженням дитини: багато біблійних жінок або неплідні, або перебувають у несприятливих обставинах для народження дитини:

"А Сара, Аврамова жінка, не родила йому... І сказала Сара Аврамові: Ось Господь затримав мене від породу..." (Бут.16:1,2) *"І промовила старша молодшій: Наш батько старий, а чоловіка немає в цій краї, щоб прийшов до нас, як звичайно на цій землі."* (Бут.19:31) *"І молився Ісаак до Господа про жінку свою, бо неплідна була..."* (Бут.25:21) *"І був один чоловік з Цар'ї, данівець з роду, а ім'я йому Маноах. А жінка його була неплідна, і не родила."* (Суд.13:2) *"І були в Пеніні діти, а в Анні дітей не було."* (1Сам.1:2)

2. Жінка пристрасно бажає народження дитини і вбачає у цьому сенс свого життя. Часто сам Бог втручається, щоби зняти безпліддя і "відкрити утробу".

“І побачила Рахіль, що вона не вродила Якову. І заздрила Рахіль сестрі своїй, і сказала до Якова: Дай мені синів! А коли ні, то я вмираю!.. [...] ...І згадав Бог про Рахіль, і вислухав її Бог, і відчинив їй утробу.” (Бут.30:1, 22) “І явився Ангол Господній до тієї жінки (матері Самсона – Р.Б.), та їй промовив до неї: Ось ти неплодна, і не роджала, але ти зачнеш і породити сина.” (Суд.13:3) “І склала вона (Анна – Р.Б.) обітницю, та їй сказала: Господи Саваоте, якщо дійсно споглянеш на біду Твоєї невірливиці, і згадаєш мене, і не забудеш Своєї невірливиці, і даси Своїй невірливиці нащадка чоловічої статі, то я дам його Господеві на всі дні життя його, а бритва не торкнеться його голови.” (1Сам.1:11)

3. Народження дитини або двох братів супроводжується коментарями жінки (або автора). Коли ж йдеться про народження братів-близнят, з'являється мотив боротьби або суперництва.

“І завагітніли обидві Лотові дочки від батька свого. І вродила старша сина, і назвала ім'я йому: Моав. Він батько моавів аж до цього дня. А молодша вона вродила також, і назвала ймення йому: Бен-Аммі. Він батько синів Аммону аж до цього дня.” (Бут.19:36-38) “І Сарра зачала, і породила сина... І промовила Сарра: Сміх учинив мені Бог, кожен, хто почує, буде сміятися з мене. І промовила: Хто б сказав Авраамові: Сарра годує синів? Бо вродила я сина в старості його.” (Бут.21:1,6-7) “...і завагітніла Ребека ... І сповнилися дні її, щоб родити, і ось близнюки в утробі її. І вийшов перший червонуватий... І назвали ймення йому: Ісав. А потім вийшов його брат, а рука його трималася п'яти Ісава. І назвав ім'я йому: Яків...” (Бут.25:24-26) “І завагітніла Лія, і сина породила, і назвала ім'я йому: Рувим, бо сказала була: Господь споглянув на недолю мою, бо тепер покохає мене чоловік мій!” (Бут.29:32) “І завагітніла вона (Рахіль – Р.Б.), і сина вродила, і сказала: Бог забрав мою ганьбу!” (Бут.30:22-23) “І сталося, як родила вона (Тамар – Р.Б.), показалася рука одного; і взяла баба-сповитуха, і пов'язала на руку йому нитку червону, говорячи: Цей вийшов найперше. І сталося, що він втягнув свою руку, а ось вийшов його брат. І сказала вона: Нащо ти роздер для себе перепону? І назвала ім'я йому Перец. А потім вийшов брат його, що на руці його була нитка червона. І вона назвала ім'я йому: Зерах.” (Бут.38:28-30) “...і завагітніла Анна, та й сина породила. І назвала вона ім'я йому: Самуїл, бо від Господа жадала його.” (1Сам.1:20) “І взяв Боаз Рут... І він увійшов до неї, а Господь дав їй вагітність, і вона породила сина. І сказали жінки до Ноої: Благословенний Господь, що не позбавив тебе сьогодні родича! І буде славним ім'я його серед Ізраїля.” (Рут.4:13,14)

4. Після народження дитини у більшості випадків жінка більше не згадується як активний

учасник подій, вмирає або відходить на другий план (Єва, дочки Лота, Сарра, Діна, Анна, Рут).

Те, що до біблійних оповідей можна доволі успішно застосувати підхід В.Проппа, яскраво демонструє певну схематичність у зображенні мотивів безплідності та дітонородження у Біблії. Дійсно, неважко помітити, що змінюються персонажі, але не змінюються їхні функції. До того ж, як бачимо, функцій мало, а персонажів доволі багато [4, 19-20]. У розглянутих оповідах особливо окреслюється загальна формула, що доволі чітко сигналізує про функціональну роль жінки: “... І завагітніла ... і сина породила ... і назвала ім'я йому...”

Природно, виникає питання, як розуміти таку схематичність. У випадку Біблії метод Проппа здатен лише формулювати проблему і аж ніяк не вичерпувати її. Він може слугувати першим, але далеко не єдиним, кроком на шляху до більш повного розуміння священного тексту.

Дітонородження у структурі канону

У контексті Біблії схематичність у зображенні безплідності та дітонородження нерідко виконує функцію впорядкування композиції. Жінка не просто народжує дитину – вона (або автор) коментує це народження. Народження – одна з центральних подій у структурі Біблії, воно пояснює майбутні перипетії, історичні обставини, долю людей і народів. Значення мотиву народження важко переоцінити для структури канону Біблії. Сцени приходу на світ нової людини є ланками єдиного всесвітньо-історичного процесу (Ауербах), вони по-своєму тлумачать світову історію. Наприклад, після повернення з єгипетського полону в ізраїльтян неодноразово виникали проблеми з етнічно близькими сусідніми народами – моавітянами та аммонітянами. Перші поклонялися Хамосу і Ваалу (Чис. 25:1-5), а другі – Молоху (1Цар.11:5). Ці практики постійно приваблювали євреїв, конкуруючи з монотеїзмом Мойсея. У книзі Повторення Закону міститься чітка вказівка, як слід себе поводити із цими народами: “Не ввійде на збори Господні аммонітянин та моавітянин, також десяте їхнє покоління не ввійде на збори Господні, аж навіки, за те, що вони не вийшли назустріч вас із хлібом та водою в дорозі, коли ви виходили з Єгипту, і що найняли були на тебе Валаама, Беорового сина з Петору Араму двох річок, щоб проклясти тебе.” (Повт.23:4,5). Історія з дочками Лота виконувала функцію архіву, будучи водночас генеалогічним довідником. Дійсно, говорить у ній, моавітяни та аммонітяни наші родичі, їхній батько – Лот, племінник праотця Авраама. Але, підкреслює ця оповідь, за яких ганебних обставин з'явилися вони на світ – від кровозмішення! До того ж, промовистими характеристиками є імена дітей Лота: “Моав” – дослівно “від батька”, а “Бен-Аммі” – “син мого народу”.

Для з'ясування походження інших близьких народів – арабів і едомлян – могли слугувати історії народження Ізмаїла та Ісава. Праотець арабів Ізмаїл – син Авраама і єгипетської рабині Агар, котру законна дружина Авраама Сарра згодом вигнала з дому. Про нього говориться так: *“А він буде як дикий осел між людьми, рука його на всіх, а рука всіх на нього. І буде він жити при всіх своїх браттях.”* (Бут.16:12) Другий родич – Ісав (Едом) – внук Авраама, котрий продав первородство своєму молодшому братові Якову за сочевичну кашу. При цьому, ще до продажу первородства Біблія натякала на першість молодшого з братів: *“... і завагітніла Ревека, жінка його. І кидалися діти в утробі її. І сказала вона: Коли так, то для чого я це переносу? І пішла запитатися Господа. І промовив до неї Господь: Два племена в утробі твоїй, і два народи з твого нутра будуть виділені, і стане сильніший народ від народу, і старший молодшому буде служити.”* (Бут.25:21-23)

Історії дітонародження своєрідно систематизують світ, увиразнюють незрозумілі для сучасників явища і обставини співжиття із сусідами. Вони становлять ядро колективної пам'яті, коментуючи необхідність певної поведінки: чому когось треба остерігатися, з кимось воювати, а когось приймати з миром. Водночас, ці історії виступали своєрідною легітимацією канону і поясненням дій Бога в історії. Ці генеалогічні вкраплення тлумачать, чому Бог Біблії називається Богом Авраама, Ісака і Якова, а не, скажімо, Авраама, Ізмаїла і Ісава чи Лота, Моава і Бен-Аммі, адже яскраві історії про народження родичів-“невдах” певним чином пояснювали вибір Творця.

Цікаво, що у самій Біблії зустрічаємо усвідомлення схематичності оповідей про дітонародження і, відповідно, інтерпретацію такої схематичності. У першій главі Книги пророка Осії автор використовує саме таку схему для дуже важливої мети – застереження свого народу від ідолопоклонства. Бог наказує пророку Осії одружитися із повією, щоби та народила дітей. *“Йди, візьми собі жінку блудливу, і вона породить дітей блуду, бо сильно блудодіє цей Край, відступивши від Господа. І він пішов, і взяв Гомер, дочку Дівлаїма, і вона зачала, і породила йому сина. І сказав Господь до нього: Назви ім'я йому Ізреел, бо ще трохи, і покараю кров Ізреелу на домі Єзу, і вчиню кінець царству Ізраїлевого дому. І станеться того дня, і Я зламаю Ізраїлевого лука в долині Ізреел.”* (Ос.1:2-5) У процитованих віршах використано ті слова, які неодмінно мали би викликати у свідомості читача асоціації з праматерями з П'ятикнижжя. Проте, на відміну від благочестивих народжень у першій книзі Біблії, у Книзі Осії народження дитини провіщує покарання і біду. Формула *“завагітніла – сина породила – назвала ім'я йому”* так само, як і етимологія імені дитини, уже

не обіцяють благословінь і великого майбутнього. Плодовитість повії асоціюється з образом праматері Лії, у котрої діти родилися одне за одним – цим увиразнюється контраст між оповідями про Лію і Гомер. *“І зачала вона ще, і породила дочку. І сказав Він йому: Назви ім'я їй Ло-Рухама, бо більше Я вже не змилюся над Ізраїлевим домом, бо вже більше не прошу Я ім... і зачала знову, і породила сина. А Він сказав: Назви ім'я йому Ло-Аммі, бо ви не народ Мій, і Я не буду ваш!”* (Ос.1:6,8-9)

Варто зазначити, що традиційну ситуацію з безпліддям та пізнім народженням використовує і переосмислює в месіанському ключі також і Новий Заповіт. В Євангелії від Луки йдеться про батьків Івана Христителя – священника Захарію і його дружину Єлисавету: *“А дитини не мали вони, бо Єлисавета неплідна була, та й віку старого обоє були.”* (Лук.1:7) В Євангелії коментується народження майбутнього пророка крізь призму усвідомлення його матері, котра сприймає дитину, як особливий дар Бога: *“Так для мене Господь учинив за тих днів, коли зглянувся Він, щоб зняти наругу мою між людьми!”* (Лук.1:25) Типова, з точки зору традиції, історія народження Івана у Євангелії від Луки тісно переплетена з унікальною історією народження Ісуса. Іван Христитель – предтеча Ісуса – постать багато в чому символізує перехід між двома Заповітами. Історія його народження у Луки слугує ланкою, котра семантично поєднує нетипове народження Ісуса з традиційним народженнями немовлят у Старому Заповіті.

Особливості біблійного психологізму

Мотив дітонародження з точки зору композиції канону – формальний засіб, за допомогою якого біблійні редактори поміщають жінку у контекст оповіді. Народження дитини – функція жінки, яка відіграє стабілізуючу роль у композиції твору. Читач знає, що кожне покоління має народити наступне, і що для кожного покоління є своє призначення. Проте, якщо від композиції і структури тексту перейти до світу персонажів, то мотив дітонародження виходить за рамки формальності. Виявляється, що у кожній жінки воно – неповторне. Усупереч повторюваності мотивів, котрі супроводжують дітонародження – неплідність, довге очікування, війна із суперницею – кожне з них не схоже на інші: шлях до цієї мети кожна біблійна жінка переживає по-своєму.

Біблія не замовчує низького статусу безплідної жінки, на її сторінках неодноразово і гостро ставиться гендерне питання. Приміром, надзвичайно тонко зображено неадекватність реакції чоловіків на проблеми своїх дружин, які не можуть народити. *“І побачила Рахіль, що вона не вродила Якову. І заздрила Рахіль сестрі своїй, і сказала до Якова: Дай мені синів! А коли ні, то я вмираю! І запалився гнів Яковів на Рахіль, і він сказав: Чи я замість Бога, що затримав від тебе*

плід утроби?” (Бут.30:1,2) “І сказав їй чоловік її Елкани: Анно, чого ти плачеш і чому не їси? І чого сумне твоє серце? Чи ж я не ліпший тобі за десятьох синів?” (1Сам.1:8) Зауважимо, що і у Якова, і у Елкани уже є діти від перших жінок. Характерне непорозуміння з приводу значення дітонородження для жінки виникає також між Авраамом та Сарою: “І сказала Сара Авраамові: Моя кривда на тобі! Я дала була свою невістницю до лона твого, а як вона побачила, що зачала, то стала легковажити мене. Нехай розсудить Господь поміж мною та поміж тобою!” (Бут.16:5) Раші вважав, що словами “Моя кривда на тобі!” Сара хотіла сказати Авраамові наступне: ти молився лише за себе і свою бездітність, а повинен був молитися за нас обох [8, 156].

Про те, що бездітна жінка втрачала “конвертованість” не лише перед чоловіком, але й перед жінками, свідчить гірке зізнання Ноомі своїм невісткам. З-поміж усіх біблійних жінок вона чи не найдетальніше викладає суть і закономірності цієї сфери стосунків: “А Ноомі сказала: Вертайтесь, дочки мої, чого ви підете зо мною? Чи я маю ще в утробі своїй синів, а вони стануть вам за чоловіків? Верніться, дочки мої, ідіть, бо я занадто стара, щоб бути для мужа. А коли б я й сказала: Маю надію, і коли б цієї ночі була з мужем, і також породила синів, чи ж ви чекали б їх, аж поки повиростають? Чи ж ви зв’язалися б з ними, щоб не бути замужем? Ні, дочки мої, бо мені значно гірше, як вам, бо Господня рука знайшла мене” (Рут 1:11-13). Ноомі доводить, що у жодному випадку вона не зможе подарувати чоловіків своїм невісткам. Слова Ноомі – “бо мені значно гірше, як вам” – свідчать, що горе навіть не стільки у тому, що вмерли сини, скільки у тому, що нема потомства, внуків-правнуків. Цей аспект відіграє далеко не останню роль у Книзі Рут. Можна сказати, що ця книга – не лише про долю Рут і її роль у генеалогії царя Давида, але також про біль Ноомі та про потішання цього болю – відновлення потомства. Знаково, що Рут не згадується в останніх віршах книги – син Боаза народжується для Ноомі: “Народився син для Ноомі!” (Рут 4: 17) Ім’я дитини також значиме насамперед для Ноомі – Овед, тобто “працівник”: “...І він буде тобі потішителем душі та на виживлення твоєї сивини...” (Рут 4: 15).

Молитва Анни у другій главі Книги Самуїла надзвичайно майстерно передає внутрішній світ біблійної жінки, котра страждає від нездатності народити. З її слів можемо дізнатися про таке:

1. Бездітна жінка була зневаженою, її вважали беззахисною, на бездітності спекулювали інші дружини/дружина чоловіка: “Розкрилися уста мої на моїх ворогів, бо радію з спасіння Твого! ... Більше не говорить зарозуміло, нехай з ваших уст не виходить зухвальство...” (1Сам.2:1,3).

2. Діти були запорукою гідності та безпеки жінки, з народженням дитини змінювався

соціальний статус жінки, вона ставала “сильною”: “Лук сильних поламаний, а немічні оперезалися силою!” (1Сам.2:4)

3. Майже кожен вірш молитви свідчить про те, що дітонородження сприймалося як особлива милість і дар Бога. Молитва Анни – одна з найпоетичніших молитов Біблії, і не випадково саме вона стала зразком для магніфікату Марії у Новому Завіті (Лук.1:46-55).

Зазначені обставини певним чином пояснюють, чому дітонородження – це установка, нагальна необхідність, реалізація якої дає своєрідний *carte blanche* для форм поведінки. Є щось макіавеллівське у поведінці бездітних жінок. Бажання народити зумовлює поведінку жінки і водночас розкріпає її:

1. Законна дружина готова пропонувати своєму чоловіку служницю, щоб від неї набути собі дитину. Так вчинили Сара, Лія, Рахіль (Бут.16:2; Бут.30:3; Бут.30:9);
2. Одна з дружин може продати ніч зі своїм чоловіком суперниці за мандрагорові яблучка і шанс народити (Бут.30:14-16);
3. Жінка може вдавати повію і ризикувати життям, намагаючись звабити чоловіка і відстояти своє право на дітонородження (Бут.38);
4. Неплідна жінка обіцяє Богу свого первістка “на всі дні життя його” (1Сам.1:11).

Чи не найбільше уваги дітям приділяють дружини Якова. Влаштувавши справжнє змагання з народження, кожна з них намагається досягнути своєї мети. А.Г.Зорнберг зауважує, що в основі стосунків між Яковом і його дружинами знаходиться фрустрація. Лія любить Якова і народження кожної своєї дитини розглядає, як можливість завоювати прихильність свого чоловіка: “...бо тепер покохає мене чоловік мій!” (Бут.29:32); “Тепер оцим разом буде до мене прилучений мій чоловік...” (Бут.29: 34); “...цим разом замешкає в мене мій чоловік...” (Бут.30:20). Яків кохає Рахіль, а та думає лише про своїх ненароджених і народжених дітей. Отож, “усі протагоністи загалом хочуть того, чого вони не можуть мати” [9, 209].

Великі наративи у Біблії вибудовуються з побутових деталей. Якщо би не було змагання між плодитою Лією і безплідною Рахілью, не було би й ненависті старших братів до Йосипа, не було би продажі останнього до Єгипту, відповідно не було би Мойсея і виходу до обітваної землі, і так далі. Водночас, історія Лії і Рахілі народжується з втечі Якова до Лавана, котра, з одного боку, спричинена змаганням Якова зі своїм старшим братом, а з другого тим, що Авраам послав свого слугу шукати дружину для Ісака у Месопотамію. У свою чергу все це зумовлене рядом причин, котрі також породжені певними чинниками. Біблійні сюжети розгортаються спіраллю і у майбутнє, і у минуле. Така особлива форма каузального мислення – “форма поглибленого розуміння життя” –

характеризує біблійне розуміння історії [5, 485]. Водночас біблійний історизм нерозривно пов'язаний із біблійним психологізмом. Саме історія суперечки двох сестер, які не можуть поділити чоловіка, стає одним із тих визначальних історичних вузлів, котрі формують долю цілого світу. Оскільки історія – місце для проявлення волі Бога, то неважливих деталей нема: важить кожне слово.

Із тексту Біблії абсолютно нічого невідомо про внутрішні переживання Тамар: як вона переживала смерть своїх першого і другого чоловіків, повернення до дому свого батька, безнадійне очікування третього сина Юди. Біблія не зафіксувала жодного прояву незадоволення чи відчаю, жодного нарікання з боку Тамар. Саме така особливість біблійного нарративу уможливує доктринерське прочитання тексту, де персонажі – лише носії певних функцій, незначні німі частинки великого плану. Проте, метафізичне прочитання змушене оминати іншу стилістичну особливість Біблії – її принципову неоднозначність, багатозначність, котра вимагає витлумачення. У своїй хрестоматійній праці Ауербах, зазначає, що в Біблії “підкреслюються лише вирішальні кульмінаційні моменти дії, все, що знаходиться між ними, позбавлене ваги; час і простір залишено без визначення, вони потребують особливого витлумачення; думки і почуття не виказані, їх лише підказують нам мовчання і окремі слова; ціле перебуває у неймовірній напрузі, котра не знає послаблення, все у сукупності звернене до одної-єдиної мети, все набагато більш єдине і цілісне, але залишається загадковим і темним заднім планом” [1, 32]. У такому витлумаченні історії достатньо одного вчинку Тамар (так само, як одного вчинку Авраама), щоби розкрився її характер і внутрішній світ – вона готова ризикнути життям, лише б не залишатися бездітною у домі свого батька. Якщо народження дитини – чи не єдина форма самовираження жінки у тогочасному суспільстві, то Тамар готова заплатити життям за самореалізацію. З огляду на ці обставини, важко сказати, що жінка у Біблії мовчить. Вчинок Тамар говорить більше, ніж просто про її відчайдушну сміливість, він виявляє принципи, якими вона керується, принаймні, один з них – справедливість. Юда міг би заперечити приналежність йому печатки, шнурів і палиці – речей, котрі вислала невістка. Зрештою, жінку можна було би звинуватити у

крадіжці, покликати неправдивих свідків, підкупити суддів – такі випадки неодноразово фіксуються на сторінках Біблії. Тамар поставила у цій грі на гідність Юди, його почуття справедливості – і виграла. Можливо, вона надто добре знала свого свекра і ризик був не таким вже й великим – стосовно цього Біблія мовчить, відкриваючи цим можливості для безконечної інтерпретації. Р.Альтер зауважує, що Біблія мовчить по-особливому, “мовчить вибірково” (“*it is selectively silent in a purposeful way*”), у цьому мовчанні він убачає особливу, “надзвичайно гнучку” техніку, котра у незвичний спосіб розкриває світ людини [7, 115].

За Проппом, можна було би стверджувати, що біблійні жінки – носії чітко вираженої функції у сюжеті, що вони важливі саме як ті, що народжують. Проте таке функціональне визначення далеко не вичерпує повноти значення жіночих образів. Варто наголосити, що у Біблії важлива багатоплановість зображення персонажів і подій. З одного боку, вони включені у хід історії – у великий метанаратив божественного плану: про жінок розповідається насамперед тому, що вони народжують великих людей. З іншого боку, кожен персонаж – окремий неповторний світ, котрий не вписується у рамки будь-якої схеми. Важливо, що ця двоплановість зображення стосується не лише жінок і дітонародження. Її можна простежити і у зображенні патріархів, царів, язичників, синів, братів. Усіх включено у великий проект, проте, у кожного своя окрема історія доростання до цього божественного плану. Часто теологи і науковці беруть до уваги лише перший аспект, мимоволі збіднюючи цим літературне і екзистенційне наповнення Біблії. Структура біблійного тексту і канону виявляється проте набагато складнішою. Редукція біблійних оповідей про народження до схеми – теологічної чи структуралістської – розкриває далеко не всі грані значення тексту. У цьому контексті нового осмислення вимагає всебічне дослідження *світу біблійних персонажів*. У Біблії вагоме місце займають не лише великі генеалогії, але й жінки, котрі ці генеалогії творили. Велике і символічне у цій книзі тісно переплетене із буденними проблемами, тому не варто зверхньо оминати незначні, на перший погляд, елементи. Біблійна концепція святості формується з епізодів повсякдення, з окремих дій і непомітних кроків, у недомовках персонажів і Автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ауэрбах Э. Мимесис. Изображение действительности в западноевропейской литературе. – Благовещенск: БГК им. И.А.Бодуэна де Куртене, 1999. – 313 с.
2. Кемпбел Дж. Герой із тисячею облич. – К.: Видавничий дім “Альтернативи”, 1999. – 392 с.
3. Мелетинский Е.М. О литературных архетипах. – М.: Российский государственный гуманитарный университет, 1994. – 136 с.
4. Пропп В.Я. Морфология волшебной сказки. Научная редакция, текстологический комментарий И.В.Пешкова. – М.: Лабиринт, 2001. – 192 с.
5. Рад Г. Начало историописания в древнем Израиле // Библийские исследования. Сборник статей. – М.: Сэфер, 1997. – 670 с.
6. Ранк О. Миф о рождении героя / Пер. с англ. – М.: Реле-бук; К.: Ваклер, 1997. – 252 с.
7. Alter R. The Art of Biblical Narrative. – Basic Books, Inc., Publishers. – N.Y., 1981.
8. Rashi: Commentary on the Torah: Bereishis/Genesis. – Vol. 1. – Mesorah Publications, Ltd. – N.Y., 2004.
9. Zornberg A.G. The Beginning of Desire. Reflections on Genesis. – Doubleday. – N.Y., 1996.